

Nr 444.

Godkänd av första kammaren den 30 juni 1942.

Godkänd av andra kammaren den 30 juni 1942.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(Statsutskottets utlåtande nr 213.)

T I L L K O N U N G E N .

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 168 och 231) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1942/43 *dels* till Folkhögskolor: Understöd ett förslagsanslag av 1 600 000 kronor, *dels ock* till Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter ett förslagsanslag av 1 300 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 274, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 maj 1942, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen angivna grunder för avlöning åt lärare vid folkhögskolor samt för statsbidrag till sådana skolor;

dels till Folkhögskolor: Understöd för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 1 900 000 kronor;

dels ock till Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 1 050 000 kronor.

I samband härmed har riksdagen till behandling förcheft

dels de likalydande motionerna I: 126 och II: 209, vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning angående mindre utbildningslån till medellös ungdom, som önskar genomgå kommunal eller enskild anstalt för yrkesundervisning eller folkhögskola;

dels de likalydande motionerna I: 254 och II: 360, vari bland annat hemställts, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 274 måtte besluta,

att för övningslärare i slöjd och hushållsgöromål, vilka enligt folkhög-
Bihang till riksdagens protokoll 1942. 14 saml. Nr 444.

skolstadgan kunna tillerkännas fast anställning med reglerad lön och pensionsrätt, lön skall utgå med 3 kronor 60 öre per timme samt att å denna lön såväl rörligt tillägg som kristillägg skall utgå samt att för övningslärare i slöjd och hushållsgöromål med mindre tjänstgöring lönen skall fastställas till 4 kronor 60 öre per undervisningstimme; samt

att staten beträffande såväl rörligt tillägg som kristillägg skall bestrida hela kostnaden för dessa tillägg och att härför ett belopp av 180 000 kronor utöver av Kungl. Maj:t föreslagna belopp skall utgå å anslaget till Folkhögskolor: Understöd;

dels de likalydande motionerna I: 256 och II: 361, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att staten skall betala hela kostnaden för rörligt tillägg och kristillägg till de lärare, vilkas löner regleras genom Kungl. Maj:ts proposition nr 274 angivna förslag, samt att riksdagen måtte anvisa för detta ändamål behövt belopp;

dels ock motionen II: 373 vari hemställts, att till stadgandet om undervisningsskyldigheten i löneregleringsförslaget fogas följande klausul:

»dock bör, då särskilda omständigheter föreligga, som göra undervisningen mera betungande, och efter prövning av kungl. skolöverstyrelsen dispens kunna beviljas i den utsträckning skolöverstyrelsen finner skäligt».

Enligt Kungl. Maj:ts förevarande förslag skall beträffande folkhögskolorna ny löne- och statsbidragsreglering genomföras, att träda i kraft den 1 oktober 1942. Förslaget är närmast föranlett av ett uttalande av 1941 års riksdag, i vilket riksdagen gav uttryck åt den uppfattningen, att en löne-reglering på ifrågavarande område inom närmaste tiden måste komma till stånd.

Vad först beträffar frågan om ny löne-reglering, utgår det föreliggande förslaget från ett bibehållande av det för folkhögskolorna för närvarande gällande lönesystemet och söker — såsom departementschefen framhållit — inom ramen för nämnda system tillgodose de mest framträdande kraven på förbättringar i olika avseenden. Riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts föreliggande förslag i huvudsak och har intet att erinra mot vad av departementschefen under avsnittet *allmänna synpunkter* anförts.

I detta sammanhang får riksdagen till behandling upptaga det i motionen II: 373 gjorda yrkandet. Detta sammanhänger med att departementschefen — i anslutning till ett uttalande av skolöverstyrelsen avseende bestämmandet av en *undervisningsskyldighet för ämneslärare* av 24—28 veckotimmar — framhållit, att han funnit att löneregleringen borde förknippas med en reglering av undervisningsskyldigheten genom införande i vederbörande författning av en allmän bestämmelse, innebärande bland annat en minimi-undervisningsskyldighet av 24 veckotimmar. I motionen II: 373 erinras, att vissa folkhögskolor besökas av elever i mera mogen ålder, som i allmänhet deltagit flitigt i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet och uppsöka

skolan med relativt goda förkunskaper i syfte att förkovra dessa. Här finge enligt sakens natur undervisningen läggas på ett helt annat plan än i vanliga fall och bestode företrädesvis i föreläsningar, ofta i aktuella frågor, som sålunda år från år krävde förnyat studium från föreläsarnas sida. Det sade sig självt, att exempelvis en lärare, som skulle föreläsa om aktuella ekonomiska eller näringsgeografiska frågor, måste, om hans föreläsning skulle bli till innehållet av något värde och till formen njutbar, mycket omsorgsfullt bereda sig. Att under sådana förhållanden vid skolor av denna typ kräva 24—28 veckotimmars tjänstgöring syntes vara orimligt. Resultatet måste ofelbart bli, att kvaliteten bleve lidande och att den allmänna nivån komme att sjunka. Med hänsyn till det anförda har motionären ansett att, där särskilda omständigheter föreligga, som göra undervisningen mera betungande, skolöverstyrelsen borde efter prövning kunna bevilja dispens från stadgandet om undervisningsskyldighetens omfattning i den utsträckning överstyrelsen funne skäligt. Riksdagen får med avseende å detta spörsmål anföra, att riksdagen i likhet med departementschefen anser riktigt, att löneregleringen för folkhögskollärarna förknippas med införandet av allmänna bestämmelser angående nämnda lärares undervisningsskyldighet. Den av departementschefen angivna minimisiffran av 24 veckotimmar torde för normala fall vara lämpligt avvägd. Riksdagen vill dock framhålla, att det i första hand synes vara folkhögskolornas huvudkurser, som härvid komma i betraktande; vid de fristående kvinnliga kurserna torde det nämligen i åtskilliga fall icke vara möjligt att upprätthålla fordran på minst 24 veckotimmars undervisningsskyldighet för lärarna. I anslutning till vad i motionen II: 373 anförts får riksdagen vidare anföra, att riksdagen utgår ifrån att möjlighet skall förefinnas att i sådana fall, då särskilda skäl kunna åberopas för en sådan åtgärd, medgiva undantag från bestämmelsen om 24 veckotimmars minimiundervisningsskyldighet vid huvudkurs. Av vikt är emellertid, att nämnda dispensmöjlighet icke utnyttjas på sådant sätt, att missbruk uppstår. Riksdagen förutsätter, att Kungl. Maj:t i samband med utfärdandet av de blivande bestämmelserna i ämnet tager nu berörda fråga under överblickande.

Vad av departementschefen anförts och föreslagits beträffande löneställningen för *föreståndare* samt *fast anställda ämneslärare* har icke givit riksdagen anledning till erinran.

Med avseende på löneställningen för *extra ordinarie och vikarierande ämneslärare* innebär Kungl. Maj:ts förslag en relativt betydande förbättring, vilken motiverats av att dessa lärare hittills intagit en i lönehänseende missgynnad ställning. Den av departementschefen förordade löneställningen, som på grundvalen av utav allmänna lönenämnden och statskontoret gjorda erinringar innebär en viss beskärning av det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget, har riksdagen funnit sig kunna godtaga.

Vad angår *övningslärare* innebär Kungl. Maj:ts förslag, att dessa lärares arvoden, å vilka för närvarande utgå dyrtidstillägg samt kristillägg, hädanefter i stället skulle utgå med vissa bestämda belopp i ett för allt. I de likalydande motionerna I: 254 och II: 360 framhålls, så vitt nu är i fråga, att Kungl. Maj:ts förslag i vissa fall innebär, att löneminskning skulle inträda i jämförelse med nu utgående förmåner. Nämda förhållande kan givetvis komma att ytterligare accentueras, därest framdeles kristillägget ökar. Riksdagen vill erinra, att 1941 års lärarlönesakkunniga erhållit i uppdrag att verkställa utredning och avgiva förslag bland annat rörande anställnings- och avlöningsförhållandena för övningslärare vid stalliga och statsunderstödda undervisningsanstalter, varvid den närmare avgränsningen av de undervisningsanstalter, som nämnda utredning skall omfatta, avsetts skola ske genom de sakkunnigas försorg. Enligt riksdagens mening synas, med hänsyn bland annat till vad i motionerna I: 254 och II: 360 anförts, skäl tala för att den nyssnämnda utredningen, vilken 1941 års lärarlönesakkunniga ha att verkställa, kommer att omfatta även övningslärarna vid folkhögskolorna. Härigenom skulle också den av skolöverstyrelsen berörda frågan om inrättande av ordinarie övningslärartjänster vid dessa skolor kunna komma under övertägande i lämpligt sammanhang, liksom ock frågan om nyssnämnda lärares förmåner exempelvis vid ledighet på grund av sjukdom m. m. skulle kunna regleras. Riksdagen gör i det följande hemställan av innebörd, att frågan om anställnings- och avlöningsförhållandena för övningslärarna vid folkhögskolorna måtte hänskjutas till 1941 års lärarlönesakkunniga för övertägande. Till dess frågan om nämnda lärares löneställning framdeles erhållit sin lösning, böra enligt riksdagens mening dessa lärare bibehållas vid för dem nu gällande arvoden, med rätt att därå åtnjuta dyrtidstillägg och kristillägg enligt härför stadgade grunder.

Vad av departementschefen anförts beträffande *arvode till timlärare i läsämnen* ävensom rörande *vissa med löneregleringen sammanhängande frågor* föranleder icke någon erinran från riksdagens sida.

Vad därefter angår förslaget till *statsbidragsreglering* får riksdagen anföra följande.

Enligt vad som framgår av propositionen har skolöverstyrelsen ansett, att statsbidragen till folkhögskolornas olika kurser alltjämt borde i princip avvägas så, att de huvudsakligen täckte kostnaderna för löner till lärare, dock att staten, som efter dyrtidstilläggens införande bidragit till dessa med i stort sett halva beloppet, hädanefter borde svara för kostnaderna för den rörliga delen av lönen i dess helhet. Statskontoret har emellertid, under hänvisning till det nuvarande statsfinansiella läget, avstyrkt en dylik överslyftung av kostnader från huvudmännen till statsverket, och departementschefen har för sin del anslutit sig till statskontorets uppfattning.

I de likalydande motionerna I: 254 och II: 360 hemställs, så vitt nu är i fråga, att riksdagen måtte besluta att staten beträffande såväl rörligt till-

lägg som kristillägg skall bestrida hela kostnaden för dessa tillägg och att härför ett belopp av 180 000 kronor, utöver av Kungl. Maj:t föreslagna belopp, skall utgå av anslaget till Folkhögskolor: Understöd. Motsvarande hemställan göres i de likalydande motionerna I: 256 och II: 361. I den nyssnämnda motionen I: 254 framhålles bland annat, att enligt propositionen skolornas huvudmän alltjämt skulle ha att svara för en viss, icke obetydlig del av de kontanta lönekostnaderna, eller omkring 214 000 kronor, varjämte skyldigheten att utom lokaler för skolverksamheten svara för bostad och bränsle åt lärare genom löneregleringsförslaget utökats. Vidare anföres, att om huvudmännen skulle få på sig överflyttad en större andel av den sammanlagda lönekostnaden, det vid vissa skolor torde bli nödvändigt att för kostnadernas minskande indraga vissa avdelningar, vilket skulle innebära avskedande av lärare och avvisande av inträdessökande elever i större antal än för närvarande. Vidare anföres i den nyssnämnda motionen II: 361 bland annat, att det hädanefter förutsättes skola bli statsbidragsvillkor att lärarna erhålla vederbörliga indextillägg. Visserligen hade omkring 80 procent av folkhögskolornas huvudmän hittills betalat till lärarna den andra hälften av dyrtidstilläggen, men det hade dock varit ett frivilligt åtagande, och åtskilliga huvudmän torde icke ha utbetalat hela den andra hälften av dyrtidstilläggen utan blott någon del därav. De 20 procent av huvudmännen, som icke alls utbetalat sin del av dyrtidstilläggen, torde som skäl därför ha kunnat anföra svag ekonomisk ställning. Skulle propositionen oförändrad av riksdagen bifallas, komme det att medföra, att landstingen och övriga huvudmän finge ytterligare ökade utgifter, ty förslaget innebure även att manliga och kvinnliga lärare likställts i lönehänseende, vilket utan tvivel komme att medföra ökade kostnader för bostäder eller kontant bostadsersättning.

Riksdagen har icke kunnat undgå att finna vad sålunda i de nyssnämnda motionerna anförts värt beaktande. Den omständigheten att det hädanefter skall uppställas såsom statsbidragsvillkor, att lärarna vid folkhögskolorna erhålla vederbörliga indextillägg, utgör enligt riksdagens mening ett starkt skäl att tillse, att icke folkhögskolornas huvudmän över hövan belastas med utgifter för skolorna, något som i olika avseenden kunde inverka menligt på det vid dem bedrivna arbetet. Framhållas må ock, att det här är fråga om en utgift, som under alla förhållanden skall utgå, och att sålunda Kungl. Maj:ts förslag att staten skall bekosta endast en del av de rörliga förmånerna icke i stort sett innebär någon minskning i det allmännas utgifter för folkhögskolorna. Med hänsyn till nu anförda förhållanden har riksdagen funnit sig böra medgiva, att staten påtager sig hela kostnaden för till lärarna vid folkhögskolorna hädanefter utgående rörligt tillägg och kristillägg. Statens bidrag till nämnda förmåner synes härvid, i anslutning till av departementschefen förordad förfaringssätt, böra fastställas att utgå i form av en procentuell förhöjning av bidragen till de olika kurserna samt

å ålderstilläggen, motsvarande hela det genomsnittliga rörliga tillägget och kristillägget under närmast före utbetalningen liggande kalenderår eller budgetår.

Beträffande förslagsanslaget till Folkhögskolor: Understöd, vilket enligt departementschefen borde för nästa budgetår uppföras med i runt tal 1 900 000 kronor, bör detsamma i anledning av vad riksdagen i det föregående anfört angående statens övertagande av hela kostnaden för rörligt tillägg och kristillägg höjas med i runt tal 150 000 kronor till 2 050 000 kronor. Från detta anslag torde i fortsättningen böra bestridas även kostnad för dyrtidstillägg och kristillägg åt lärare i övningsämnen, vilka enligt vad riksdagen ansett skulle tills vidare kvarstå vid nu gällande avlöningsbestämmelser. Någon uppräknig av anslaget torde emellertid icke erfordras av sistnämnda anledning.

Vad departementschefen anfört i fråga om förslagsanslaget till dyrtidstillägg åt lärare vid vissa undervisnings- m. fl. anstalter har icke givit riksdagen anledning till erinran.

Riksdagen har slutligen ansett sig böra i förevarande sammanhang upptaga till behandling de likalydande motionerna I:126 och II:209. I motionen I:126 anföres, att till elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning, folkhögskolor m. fl. skolor kunna utgå stipendier av statsmedel å högst 45 kronor för månad, vilka i stort sett torde verka så, att betydande grupper mindre bemedlade elever erbjudas möjlighet att utnyttja ifrågavarande skolor. Emellertid kunde i de fall, då såväl de unga som deras anhöriga saknade både kontanta tillgångar och kreditmöjligheter, nuvarande stipendiebelopp icke möjliggöra studier vid någon av dessa skolor, till följd varav de medellösa ungdomarna i regel finge stanna utanför. För dessa helt medellösa vore det en fördel om det funnes tillgång till mindre utbildningslån, särskilt anpassade för elever vid i motionen avsedda skolor. I motionen skisseras vissa riktlinjer beträffande sökandet av dessa lån, lånens utdelande, förening av lån med stipendium, lånebeloppets storlek samt tiden för ränte- och amorteringsfrihet. Motionären hemställer, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående mindre utbildningslån till medellös ungdom, som önskar genomgå kommunal eller enskild anstalt för yrkesundervisning eller folkhögskola.

Riksdagen får i anledning av vad i nyssberörda motioner anförts angående högsta medgivna belopp för stipendium erinra, att innevarande års riksdag anvisat 350 000 kronor till stipendier åt elever vid verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom, varvid förutsatts att stipendier skulle kunna, liksom hittills, utgå med ett belopp av högst 60 kronor för elev och månad. Vidare har riksdagen godkänt ett förslag, att Kungl. Maj:t skulle äga i vissa fall, efter förslag av skolöverstyrelsen, medgiva förhöjning vid central verkstadsskola av utgående stipendiebelopp, dock ej utöver hittillsvarande vid arbetslöshets-

skola tillämpat maximum. För elever vid sådana anstalter för yrkesundervisning, som äro centrala verkstadsskolor eller verkstadsskolor för arbetslös ungdom, har sålunda numera möjlighet öppnats att medgiva stipendium till högre belopp för månad än det i motionerna angivna beloppet av 45 kronor.

Emellertid avse motionärerna, att vid sidan av stipendieformen skulle tillskapas möjlighet att utdela mindre utbildningslån till medellös ungdom, som önskar genomgå kommunal eller enskild anstalt för yrkesundervisning eller folkhögskola. Det sålunda väckta spörsmålet har givetvis sin egentliga betydelse vid de kommunala eller enskilda anstalterna för yrkesundervisning, medan för folkhögskolornas del behovet av en särskild form av utbildningslån icke torde vara särskilt framträdande. Riksdagen finner sig böra erinra, att en förmånlig form av avbetalningslån för studieändamål redan finnes, nämligen riksbankens s. k. B-lån, vilka äro amorteringsfria under högst 4 år, under vilken tid endast ränta behöver erläggas. Det synes emellertid icke uteslutet, att för underlättande av utbildningsmöjligheterna vid ifrågavarande skolor behov kan visa sig föreligga av andra låneformer vid sidan av den nyss angivna. Riksdagen har fördenskull intet att erinra mot att den i motionerna väckta frågan göres till föremål för närmare övervägande. Enligt riksdagens mening bör vid en eventuell utredning i första hand beaktas, i vad mån genom förhöjning av nu utgående stipendiebelopp det av motionärerna avsedda syftet kan vinnas. Därest vid sidan av denna understödsform en särskild form av utbildningslån finnes böra komma till stånd, synes densamma närmast böra ifrågakomma för underlättande av studier, som kräva icke alltför kort tid, samt till förmån för ungdom, som redan under någon tids vistelse vid vederbörande läroanstalt visat sig äga förmåga att med intresse och framgång bedriva studier av här ifrågavarande slag. Under hänvisning till det anförda gör riksdagen i det följande hemställan om utredning av den nu omhandlade frågan.

Under åberopande av vad sålunda anförts får riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 126 och II: 209, I: 254 och II: 360, I: 256 och II: 361 ävensom II: 373,

ej mindre anmäla, att riksdagen

dels godkänt av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastik-ärenden för den 8 maj 1942 angivna grunder för avlöning åt lärare vid folkhögskolor samt för statsbidrag till sådana skolor, dock med de jämkningar riksdagen i det föregående angivit;

dels till *Folkhögskolor: Understöd* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 2 050 000 kronor;

dels ock till *Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 1 050 000 kronor;

än även anhålla

dels att frågan om anställnings- och avlöningsförhållandena för övnings-

lärarna vid folkhögskolorna måtte överlämnas till 1941 års lärarlönesakkunniga att tagas i övervägande vid fullgörandet av åt de sakkunniga meddelat uppdrag;

dels ock att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning angående mindre utbildningslån till medellös ungdom, som önskar genomgå kommunal eller enskild anstalt för yrkesundervisning eller folkhögskola.

Stockholm den 30 juni 1942.

Med undersåtlig vördnad.